

Pròleg

Jordi Soldevila ens presenta una biografia política de l'històric republicà cerverí Domènec Puigredon. I més que una biografia, el que ens presenta l'historiador de Linyola és una història del republicanisme cerverí i segarrenç de les últimes dècades del segle dinovè i de les primeres del vint fins al final de la guerra. Soldevila refà, així, a efectes de resseguir la carrera política de Puigredon, la tradició republicana segarrenca fins a la brutal repressió que segueix el final de la guerra. Cal dir que aquest enfocament triat per Soldevila no podia ser un altre; car en un dirigent polític local i comarcal com Puigredon, en què l'obra intel·lectual se circumscriu a les col·laboracions que fa principalment —per bé que sistemàtiques i importants durant determinats períodes en el seu context— en una premsa local irregular, i en què allò substantiu de debò és la tasca política —organitzativa, directiva, de representació...— que fa en diferents organitzacions segarrenques i a la paeria de la capital comarcal, la biografia política ha de substanciar-se necessàriament a partir de la pròpia tradició política i de les entitats concretes que la configuren, i a partir més en concret de la seva intervenció en aquests àmbits.

L'estudi de Soldevila, facilitat per aquesta perspectiva, ens permet contrastar, a partir del cas de Cervera i de la Segarra, a partir de la història del republicanisme en aquestes terres, unes experiències i fenòmens bàsics de la història del republicanisme català i espanyol de les primeres dècades del segle vint. Es tracta, d'una banda, de la recomposició i del creixement del minvat republicanisme finisecular entorn de Fusió Republicana (1897) i d'Unió Republicana (1903) i la condició d'aquestes formacions d'últimes grans reelaboracions d'una tradició republicana vuitcentista, emanada de l'ala esquerrana de la ideologia il·lustrada —de la seva fonamental teleologia històrica— del progrés. En segon lloc, les limitacions, entrat el nou-cents, d'aquest republicanisme de tradició vuitcentista, i la crisi general del republicanisme a les acaballes de la primera dècada del segle xx, una crisi en què hi tenen un paper decisiu aquestes limitacions ara al·ludides.

I finalment, i en el marc dels anys de la Segona República, la radicalització esquerrana —el decantament cap a l'esquerra— del conjunt del republicanisme a excepció dels radicals, en un context general de radicalització —de polarització— política esquerra-dreta.

Comencem pel primer aspecte. El repàs que fa Soldevila del republicanisme segarrenc articulat entorn de Fusió Republicana primer i Unió Republicana després, permet de fer-nos una composició de valor general de l'imaginari ideològic, de la cultura festiva i ritual en general, de la cultura orgànica i de la configuració social d'aquest republicanisme, i permet que puguem copsar-hi una tradició política que arrela en la segona meitat del segle anterior.

Pel que fa al primer d'aquests aspectes, l'imaginari ideològic, aquest és conformat per quatre universos bàsics. D'una banda, per principis nuclears com l'educació, la instrucció, la cultura, la ciència, la raó o la veritat, i sobretot pel refús d'allò que és avaluat com la seva màxima negació: el clericalisme. Cal tenir ben en compte que en la construcció de la identitat política d'aquest republicanisme hi té un paper definitori a més no poder l'anticlericalisme, i, més enllà, el repudi del catolicisme militant sorgit en primer terme com a reacció a la fortalesa de l'anticlericalisme de tradició liberal *lato senso*, en què s'afilia l'anticlericalisme republicà. Cal tenir ben present també que aquest anticlericalisme és el terreny natural d'afinitat, de concurrència, de liberals i republicans sobretot fins a la primeria del nou-cents quan encara és ben viva en uns i altres l'afiliació a una compartida soca de liberalisme progressista (re)creada al llarg del dinovè. En aquest sentit, resulta ben indicatiu que, com diu Soldevila, consumada Solidaritat Catalana a les envistes de les eleccions municipals de maig de 1909 a Cervera, es formen a la vila dues candidatures confrontades per la seva afinitat —o, altrament, la seva oposició— al catolicisme clerical: una de “catòlica” (tradicionalistes, integristes catòlics regionalistes i conservadors dinàstics) i una altra de republicana afavorida pels liberals dinàstics, la qual —!— és a punt d'anomenar-se “anticlericals”; o així mateix, el fet que, pocs mesos després, verificada la victòria republicanoliberal a les municipals del novembre, la nova majoria d'esquerres inicia una retracció municipal quant a les celebracions, els signes i privilegis eclesiàstics (així, per exemple, es retira la concessió municipal d'aigua al rector, als Fills del Cor de Maria establerts a l'edifici de la suprimida Universitat i a l'escola de monges de la Sagrada Família) i religiosos.

Un altre camp ideològic bàsic dins aquesta tradició republicana és l'establert al voltant de la República, del seu símbol idolàtric (*República* —1903-1906— és l'òrgan de la Unió Republicana de Cervera, dirigit per Puigredon i domiciliat a casa seva) i de les virtuts o propietats

que hom hi associa; unes propietats —l'autèntica sobirania popular o la democràcia “radical”, la democràcia al servei del poble: del poble i per al poble, principalment— que han de materialitzar-se amb el seu adveniment i que han de ser la clau de volta de la regeneració política i social.

D'altra banda, un altre àmbit ideològic important, que adquireix un relleu progressiu amb el canvi de segles, és el relatiu a la modernització infraestructural de l'Estat: quant als àmbits educatiu, sanitari, dels abastiments bàsics, de les vies de locomoció, etc.

Cal apuntar finalment un espai ideològic sobrevingut per a aquest republicanisme, que hi adquireix això no obstant entitat pròpia en el marc de Solidaritat Catalana: l'autonomisme i el catalanisme, notoris en les intervencions i les campanyes dels republicans solidaris cerverins entre el 1906 i el 1908.

Uns altres símbols ideològics comuns en aquest republicanisme, que trobem també en la publicitat republicana cerverina, poden ser referents com ordre, moralitat, honradesa, virtut, justícia, progrés, etc. Els principis ideològics fins ara referits, els àmbits definits per aquests valors, situen aquest republicanisme en la tradició mare, eminentment vuitcentista, d'un regeneracionisme o reformisme il·lustrat i liberal en l'accepció dura d'aquests conceptes, en el seu vessant, per tant, més progressiu o esquerrà, i en un nivell de definició previ al socialisme. Aquesta tradició liberal regeneracionista participa essencialment del que segons Ch. Taylor és un dels grans imaginaris de la modernitat —el discurs del progrés, el relat de la modernitat com a progrés, com a progrés basat en la raó i la il·lustració— i alhora que en participa, el substantia centralment.

Passem al segon dels aspectes anunciats més enrere: la cultura festiva republicana. El vessant festiu del republicanisme cerverí, reforçat i refet amb FR i UR, també és ben indicatiu de la cultura general de la festa republicana. No hi ha dubte que la celebració central, la més emblemàtica, del republicanisme a la capital de la Segarra és la celebració del 16 de febrer: l'aniversari de la derrota dels carlins en el seu intent d'assaltar Cervera el febrer de 1875. Aquesta festa, progressivament secularitzada, articulada al voltant d'una processó cívica i elegant —hom hi fuma puros— fins al cementiri en què hi reposen les despulles dels “màrtirs de la llibertat”, és afavorida primordialment, durant la Restauració, per liberals i republicans, i, si durant els anys de Solidaritat Catalana, quan els carlocatòlics van junts amb els republicans solidaris, perd relleu, el recupera ostensiblement quan, per contra, a partir de 1909, trencada Solidaritat Catalana, es forma a Cervera un hegemònic bloc republicanoliberal dominat pels republicans que governa la ciutat fins a finals de 1913. Heus ací la

breu descripció de la processó corresponent al 16 de febrer de 1882 que fa el corresponsal cerverí de *La Vanguardia*: “A las dos y media de la tarde, se reunirán de nuevo en la casa Capitular las Corporaciones y personas que gusten, con las autoridades y ayuntamiento, para asistir á la procesión cívica que saldrá un cuarto de hora después, con objeto de dirigirse al cementerio público, en donde, previas las solemnidades de costumbre, se colocará una magnífica corona sobre el Monumento que la gratitud cervariense levantó en dicho sitio para perpetuar la fama de los gloriosos mártires de nuestra defensa, regresando luego la procesión con el mismo orden á las casas Consistoriales.” També, com és comú en els republicans de tota tendència, la festa de l’11 de febrer, aniversari de la proclamació de la Primera República, és festejada com a principal pels republicans cerverins: és just intervenint en la commemoració d’aquest succés feta pels republicans de Cervera el 1901 que tenim la primera notícia del partit republicà de Puigredon. A Cervera, però, com remarca l’autor del llibre, la proximitat d’aquesta celebració amb la del 16 de febrer li resta la rellevància que té en altres llocs. També són elements festius importants del republicanisme cerverí primisecular les festes de l’escola nocturna del Centre Obrer i les diverses vetllades que se celebren en aquest marc. També, són indicatives d’una certa cultura republicana de la festa expressions com el berenar que republicans cerverins i comarcans celebren a Torrefeta l’1 d’abril de 1906 amb motiu del míting republicà que s’hi ha celebrat i del qual Puigredon n’és el principal orador; o fins i tot, representacions de sarsueles picants com les que el 1909, amb motiu de la festa major de febrer dedicada al Santíssim Misteri, s’escenifiquen al Teatre Principal i que es repeteixen dies més tard al Centre Republicà coincidint amb el 16 de febrer, dirigides pels republicans Mateu Rosinés i Francesc Quintana i que tenen entre els seus actors el també republicà Fornells. La campanya catòlica contra aquestes funcions, impulsada per Joventut Catòlica que és dominada pels carlins, el pretensions “míting de tolerancia religiosa” amb què hi responen els republicans —solidaris i lerrouxistes, prou dividits durant els anys previs— el dia de Sant Josep, i el míting subsegüent amb què els carlocatòlics, des de la Cambra Agrícola que controlen, responen a l’acte de propaganda republicana i anticlerical, precipiten la ruptura de Solidaritat Catalana a Cervera.

També —i passem al tercer aspecte proposat més enrere— la cultura organitzativa que desenvolupen els republicans a Cervera durant els anys de canvi dels segles XIX i XX és prou rica i ben il·lustrativa de la dinàmica general en aquest ordre. És així que els republicans es doten d’una coral, de societats de socors mutus —l’una, amb aquesta coral formen una sola entitat amb el nom ideològicament ben eloqüent de

El Progreso; l'altra, la Hermandad de la Salud és fundada el 1906—, d'una banda-orquestra —Los del día—, d'un centre associatiu —el Centre Obrer (1901)—, d'una escola nocturna que hi està vinculada (1903-1906), i d'un periòdic —*República*— portaveu d'UR. I en un camp més estrictament polític, els republicans de Cervera i comarca s'organitzen durant aquests anys d'acord amb una junta municipal i una junta comarcal.

Hi ha un altre aspecte important —el quart que al·ludíem més enrere— que fa patent també el valor indicatiu de FR i d'UR a Cervera. Ens referim a la composició social —o a la configuració socioprofessional— de la família republicana, i més en concret, al seu caràcter interclassista. Aquesta realitat socialment eclèctica accentua el seu component popular amb Unió Republicana. Es tracta d'un fenomen general. Tot just la candidatura republicana a la paeria de Cervera de desembre de 1903, la primera unitària del republicanisme cerverí havent-se constituït Unió Republicana a Cervera, fa bandera d'aquest interclassisme: *en nuestra candidatura como se ve, están representados el Comercio, la Industria, la propiedad y el partido obrero*. Jordi Soldevila corrobora, més enllà, aquesta condició interclassista amb relació al conjunt del republicanisme cerverí comprès entre els anys 1890 i 1936: així, segons l'autor, l'adscripció professional de seixanta republicans d'aquest període forneix una correlació en aquests termes: 13 professionals liberals, 12 comerciants, 11 menestrals, 10 jornalers, 5 obrers o empleats, 6 propietaris, 4 industrials, i 1 pagès.

Val a dir que aquest interclassisme, alhora que un plantejament polític molt ideològic, amb uns forts components moral, cultural, filosòfic, etc., i, pel que fa al republicanisme més canònic, més afiliat al pòsit vuitcentista, prou basat en un reformisme i uns valors burgesos propis del liberalisme d'esquerres, són probablement els factors que més incideixen en el fet que el republicanisme de les primeres dècades del vint i especialment el d'Unió Republicana en què es fan especialment patents aquestes característiques, no acabi de reeixir en els seus intents d'enquadrar i mobilitzar el món obrer i el moviment que en sorgeix, i és que aquests factors suara referits suposen, entrat el segle xx, uns desajustos o desacords bàsics respecte d'una realitat social cada vegada més materialista i més conflictiva en(tre) les seves classes. Quant a Cervera, aquestes limitacions són posades de manifest per fets diversos; així, per exemple, per la independència que manté la Societat d'Obrers i Jornalers Pagesos (1905) respecte del Centre Obrer d'Unió Republicana si bé és cert que hi manté si més no durant els primers anys una clara afinitat, o, també, pel fet que els obrers presenten un candidat propi, deslligat de la candidatura republicana, als comicis municipals de 1913. Reperent el referent a la composició

social del republicanisme i amb relació als seus dirigents, no deixa de ser simptomàtic que els dirigents més forts del republicanisme cerverí des de la primeria de la Restauració fins a la Dictadura de Primo de Rivera siguin advocats —Agustí Trilla, Ramon Riu, aquest és, a més, empresari, i Domènec Puigredon—, com advocats són els líders de conservadors i liberals dinàstics de Cervera i comarca durant la primera meitat de la Restauració: Bonaventura Foix i Antoni Xuclà, respectivament, i el cap dels carlins del districte de Cervera entre finals del dinou i el 1910, el també cerverí Antoni de Nuix, baró de Perpinyà. Aquesta coincidència evidencia, a escala local, un fet bàsic de la història social de la política i de les professions: que la política, el seu camp, fins a la Segona República, és dominat i dirigit bàsicament per homes de lleis; o dit altrament, que la professionalització en el món de la política parteix del camp del dret, amb un caràcter aclaparadorament hegemònic durant el període de liberalisme elitista de la Restauració, i de manera hegemònica també durant la breu etapa de liberalisme democràtic de la República.

Hem repassat ara diverses dimensions (l'imaginari ideològic, la cultura festiva, la cultura orgànica, i la conformació socioeconòmica) referents als moments de major desenvolupament del republicanisme a Cervera, coincidents amb Fusió Republicana i Unió Republicana, n'hem destacat el seu valor indicatiu a escala general, i n'hem remarcat les seves arrels vuitcentistes. Fixem-nos ara en uns altres aspectes, que palesos també en el republicanisme cerverí i segarrenc, remetent així mateix a fenòmens generals o d'àmplia manifestació. Ens referim a unes limitacions. En primer terme, a les limitacions polítiques d'UR a què ens hem referit més amunt, unes limitacions degudes a l'orientació preeminentment ideològica del partit i encara més a la seva forta orientació teleològica (advinguda la República, desapareguda la nefasta influència clerical, triomfant la instrucció, la ciència, la cultura positiva... assolirem...) i a les seves fortes dimensions moral, filosòfica, cultural, etc., tot el que desdiu d'una societat cada vegada més avesada al terreny del concret, del material, i abocada a una forta conflictivitat entre i en les seves classes socials, i el que desdiu més enllà d'aquelles orientacions que es perfilen com a més escaients als públics reals i potencials del republicanisme de les primeres dècades del nou-cents: bé un reformisme radical —que vol dir també anticaciquista— i pragmàtic, bé, altrament, un socialisme obrerista, impregnades una i altra progressivament de catalanisme. I el segon tipus de limitacions que enuncïàvem suara són les pròpies d'aquelles comarques, d'aquells districtes electorals, com el de Cervera-Solsona o Cervera, perifèrics en la respectiva demarcació provincial i eminentment rurals. Aquestes limitacions ara referides tenen de ben segur

un paper determinant en el joc d'aproximacions i connivències que fa el gruix de republicanisme cerverí i particularment un dels seus dirigents, el nostre Puigredon, cap al dinastisme, cap al caciquisme dinàstic, i en especial, cap al liberalisme dinàstic, a partir sobretot dels anys 1909 i 1910. Volem destacar, a partir del llibre de Soldevila que ara introduïm, dos àmbits bàsics, un de general i dos de personals, d'aquesta deriva que costarà al republicanisme de Cervera i segarrenc una forta crisi a partir de mitjan segona dècada del segle xx. Comencem pel primer: la col·laboració fonamental del republicanisme cerverí, i en particular del Centre Obrer i de Domènec Puigredon, amb el matheuisme, això és, l'expressió política caciquista que deté l'hegemonia al districte de Cervera entre el 1910 i el 1918 i que la recupera al final del règim parlamentari de la monarquia; tractant-se d'un fenomen polític personalista, articulat al voltant del comerciant Josep Matheu, que concorre a les eleccions a corts pel districte com a liberal-demòcrata (1910, 1914 i 1916), com a afí a la Lliga Regionalista (1918) i com a membre de la Lliga el 1923. Els punts forts del matheuisme, el que n'explica la potència, la dilatada hegemonia i la capacitat d'integració —i de neutralització!— d'elements polítics ben heterogenis i prou contradictoris (legitimistes, catòlics, dinàstics —principalment liberals—, i republicans) són la important fortuna del seu sogre, el comerciant de vins Pere G. Maristany, el seu ferm cerverinisme —el seu particular i demostrat compromís clientelar amb la ciutat de Cervera— un fet que excita i explota la rivalitat entre Cervera i Tàrrega i que no pot desvincular-se d'altra banda del seu paper de promotor i valedor d'iniciatives econòmiques importants per a Cervera com la Cambra de Comerç i Indústria (1912), i un darrer factor seria la referida transversalitat ideologicopolítica que relliga i que es trasllada a iniciatives col·lectives com la Cambra de Comerç. La primera evidència d'adhesió que tenim del republicanisme cerverí al matheuisme són les disputades eleccions a Corts de març de 1910, quan, al districte de Cervera, Matheu, amb l'adscripció de liberal-demòcrata, competeix amb el cerverí, exliberal i ara conservador S. Montiu, i amb el carlí oficialista, fill de Tàrrega, E. Segarra. En aquesta avinentesa, Matheu —prou ho denuncia Segarra— ja rep el suport actiu de carlins nuixistes (els tradicionalistes dissidents alineats amb el cerverí Antoni de Nuix, el defenestrat cap provincial dels carlins), dels republicans amb Riu i Puigredon al capdavant, i dels liberals de la ciutat i comarca. Pel que fa a les eleccions legislatives, els republicans reiteren el suport a Matheu si més no fins a les eleccions de 1916, i aquest suport es produeix també a les provincials de 1911 quan els republicans del districte de Cervera retiren les candidatures de Puigredon i del bellpugenc Trullols i es mobilitzen pel jove liberal riuista o demòcrata Florensa i en contra del carlí Montañà. Les tornes

d'aquest suport expliquen el patrocini per part de Josep Matheu de les candidatures de Puigredon a les eleccions provincials de 1913 i de 1917, en què també hi concorre, com a republicà, oficialista primer i independent després, el republicà conveí Ramon Riu, i expliquen també en bona mesura l'afinitat, a escala municipal de Cervera, dels liberals amb els republicans, palesa als comicis municipals de novembre de 1909, de novembre de 1911 i de novembre de 1915, i que fan possible majories republicanes entre el 1909 i el 1913, i alcaldes republicans entre 1910 i 1913. Si el matheuisme arriba a tenir la força que té al districte de Cervera i especialment a la seva capital, aquesta és deguda en bona part al suport que té del republicanisme cerverí, i especialment, del seu republicanisme més orgànic: més vinculat al Centre Obrer i a Puigredon. Hi ha un fet puntual que posa en relleu molt gràficament aquest suport: es tracta de la vara d'autoritat que un conjunt ben divers d'entitats cerverines regala a Matheu amb motiu d'haver estat nomenat el desembre de 1915 —a Madrid han pujat al govern els liberals— governador civil de Girona. Entre aquestes entitats, hi ha el Centre Obrer, que, com diu Soldevila, aquest mateix any, ha repartit fulls de suport explícit a Matheu.

Dit això respecte del comportament del republicanisme cerverí des del 1909-1910 fins ben entrada la dècada següent, no hi ha dubte, però, que l'expressió més evident —atès el seu relleu dirigent, i atès el relleu de la seva actuació política— de desplaçament cap al caciquisme matheuista dins aquest republicanisme, és la trajectòria de Domènec Puigredon a partir dels primers anys deu. És així que aquest capdavanter del Centre Obrer, tot i ingressar primerencament a la UFNR com altres prohoms republicans, evoluciona a partir del moment indicat cap a un pragmatisme filodinàstic, i de manera més exacta, filomatheuista. En són bones proves les seves temptatives a les provincials de 1911, 1913 i 1917: retirat a la primeres per compromís amb Matheu, aquest el patrocina —infructuosament— com a candidat a les altres dues, en què hi concorre com a republicà i liberal-matheuista, respectivament; i en són proves així mateix, en referència a altres qüestions, la seva condició de personatge central de la Cambra de Comerç i Indústria de Cervera, entitat pròxima a Josep Matheu, que n'és un factor bàsic i el mediador principal en les instàncies de poder, i en la qual, Puigredon, assumeix càrrecs ben importants: lletrat assessor i director mentre s'edita el seu òrgan *Nuevo Ambiente* (1912-1917), o també, la seva condició de promotor i arxiver de la junta de l'Orfeó Cerberí (1915) en què coincideix amb altres republicans, i també amb carlins, catòlics, catalanistes i dinàstics. Cal dir que l'evolució de Puigredon cap al liberalisme dinàstic, o dit altrament, el seu allunyament de l'esfera republicana té encara,

abans de la Dictadura de Primo de Rivera, unes últimes dades prou eloqüents: no concorre a les victorioses llistes republicanes de les municipals de 1920 i 1923 i, per contra, en aquests darrers comicis, surt elegit dins l'anomenat Bloc Cerverí de Concentració Popular.

També, l'altre dirigent per excel·lència del republicanisme cerverí i segarrenc, Ramon Riu, protagonitza, durant els anys deu i la primeria dels vint, pactes amb actors dinàstics del districte i de la província i ell mateix evoluciona cap a posicions filodinàstiques. En aquest cas, però, hi ha prou indicis per pensar que el poder d'aquest prohoms, expulsat del Centre Obrer el 1905 per haver acceptat ser candidat republicà al marge de la Junta Comarcal, i rival de Puigredon, és prou fort al districte, en termes també clientelars, com per ser reconegut com a interlocutor principal pels republicans de la capital provincial i com per negociar de manera prou independent en el si del districte. És així que Riu es presenta als comicis provincials de 1913 com a republicà oficial en contra de Puigredon, promogut per Matheu, a les de 1917 ho fa com a republicà independent en el marc d'una candidatura promoguda per ell mateix amb tres candidats dinàstics més —els liberals Agelet i Florensa, i el conservador també de Cervera Montiu— i el 1923 ho torna a fer amb la mateixa etiqueta i és elegit de nou al costat d'Agelet i Montiu, i ara també del jove catalanista cerverí Francesc Xuclà.

Aquestes connivències del republicanisme segarrenc amb el caciquisme, i els factors apuntats que les afavoreixen, expliquen en bona mesura la crisi important, severa àdhuc, que pateix el republicanisme de Cervera durant bona part dels anys deu del segle xx, després de més quinze anys de recuperació. Una reacció a aquesta crisi és la fundació a Cervera el 1913 d'un dels dos nuclis rellevants del reformisme republicà de Melquíades Alvarez a la demarcació lleidatana, un nucli actiu nodrit per alguns dels prohoms històrics del republicanisme local —J. Aymerich i J. M. Ortalano, que, després de militar a la UR, han passat encara per la UFNR durant els anys previs— i activat sobretot per una colla de nous i joves republicans d'entre els quals destaquen sens dubte E. Urrutia, director de *Escuela*, l'òrgan del Partit Republicà Reformista a Cervera, i Joan Comorera, el futur fundador i dirigent del PSUC, que, aleshores tot i estudiant a Madrid, és l'ànima de l'indicat portaveu dels reformistes cerverins. I si el reformisme republicà, amb el seu pragmatisme quant a la forma de govern —República o Monarquia— i amb el seu radicalisme reformista, democratitzador, és una de les reaccions fonamentals que es produeixen en l'àmbit espanyol davant la crisi del vell republicanisme que suposen Unió Republicana i també la UFNR en àmbits rurals com la Segarra en què la formació nacionalista i federal és

nodrida principalment per republicans provinents de la UR, a Catalunya, l'altra reacció rellevant al fracàs d'aquesta tradició, deseixits els projectes modernitzadors del PRR i de la UFNR, és la proposta d'un republicanisme eminentment d'esquerres —socialista i obrerista— i catalanista, que, amb reclamacions ja llunyanes i emblemàtiques com la conferència d'Alomar al Centre Nacionalista Republicà l'octubre de 1908, és concreta en el Partit Republicà Català (1917), un partit que si bé no reïx globalment, sí que consolida una implantació important —hegemònica fins i tot— en algunes ciutats, comarques i districtes, com poden ser Lleida i la seva àrea d'influència gràcies a Joventut Republicana, adherida al partit, o a Sabadell i a bona part del Vallès. Al PRC, el precedent més directe del tronc central de l'ERC de la Segona República, hi deflueix el declinat republicanisme de Cervera a les acaballes de la segona dècada del segle.

Altrament al que succeeix a Cervera i al que és la tònica general, a la ciutat de Lleida, Joventut Republicana (1901), que n'és l'expressió republicana principal, assoleix la seva etapa de màxim relleu ciutadà (el Casal, el Camp d'Esports,...) i d'hegemonia política durant la segona meitat dels anys deu del segle xx. Aquests fets posen en relleu que el republicanisme catalanista de JR encamina i sap encaminar amb èxit la crisi del republicanisme d'UR. En aquesta circumstància hi coadjuven diversos factors: d'una banda, l'activa política reformista, modernitzadora, que, amb Humbert Torres com a alcalde, mena Joventut Republicana des de la Paeria, i d'altra banda, factors com la important implantació de Joventut Republicana a la ciutat i en pobles propers, l'assumpció efectiva i progressiva del catalanisme per part de JR que és entitat fundadora de la UFNR, l'hegemonia que aconsegueix en els mons menestral i pagès, i més enllà, l'enquadrament majoritari que fa de la petita burgesia urbana, amb els segments més moderns, més receptius, de l'espectre burgès local, i encara la modernitat i confort de les seves instal·lacions i la modernitat i l'atractiu de la seva oferta festiva, de lleure i esportiva. Es tracta d'un conjunt de trets que fan que, a Lleida, Joventut Republicana, i en particular la JR més institucional, esdevingui quelcom semblant —permeteu-me el símil— al que hagués pogut ser una Lliga Regionalista de centre-esquerra.

Volem destacar finalment una altra circumstància que, protagonitzada per alguns homes del republicanisme cerverí i particularment per Puigredon, remetent també a un fenomen que no és anecdòtic en absolut: es tracta de la reubicació, i eventual radicalització, arribada la Segona República, d'alguns prohoms situats durant la segona meitat de la monarquia parlamentària en grups o partits dinàstics, o en la mateixa Lliga, en el republicanisme d'esquerres, el que s'és esdevingut en el marc de la polarització dreta-esquerres de l'etapa republicana.

I és que Puigredon, després de gairebé dues dècades de diluir i re-
legar el seu compromís republicà, o assenyalant fites molt diàfanes
en aquest sentit, havent estat tres mesos de la dictadura de Primo
de Rivera alcalde de Cervera, havent intentat com a tal que Cervera
pugués mostrar la seva adhesió a Alfons XIII en tornar aquest de la
Vall d'Aran cap a Barcelona, havent estat diputat provincial corpo-
ratiu, i havent estat expulsat del Centre Obrer, ell, que n'havia estat
durant anys el màxim dirigent i des d'on contrapuntava el poder de
Ramon Riu, l'altre capitost republicà de Cervera, es reubica des del
12 d'abril del trenta-u en el terreny republicà, i acut, amb mostres
de convicte republicanisme, al balcó de la paeria cerverina, a l'acte de
proclamació de la República el 14 d'abril, en què parlamenta al costat
de Jaume Magre i Enric Herrera, fills de republicans històrics. Puigre-
don, a partir d'aleshores, ingressat un vell Riu als rengles lerrouxis-
tes, recupera progressivament part del seu pretèrit ascendent sobre
republicanisme local, i ho fa principalment sobre la base que és el
més rellevant i el més actiu dels vells dirigents republicans i té l'ajut
d'un complet bagatge ideològic i d'una notable —incisiva— capacitat
oratòria. Puigredon, elegit regidor en els comicis municipals de gener
de 1934, que tornen els republicans a l'ajuntament cerverí després de
més de dos anys i mig d'absència, i elegit alcalde el 28 de maig de
1936 després de la destitució de la major part dels regidors de dretes,
esdevé, per tals circumstàncies, el republicà més notori durant els fets
del 6 d'octubre de 1934 (quan és nomenat delegat d'ordre públic de
la Generalitat a Cervera), que a la capital de la Segarra protagonitzen
els republicans del Centre Obrer, i en el marc dels fets de l'estiu del
trenta-sis a Cervera. Seran aquestes condicions, relatives sobretot als
anys de la Segona República, les esgrimides pel sumaríssim que durà
a la immolació de Puigredon el 28 de juliol de 1939 al cementiri
de Lleida. Poc li valen al sexagenari republicà el seu dilatat període
d'afebliment del vincle i de divorci respecte del republicanisme, una
circumstància que, en canvi, li pesa segurament en la decisió de no
abandonar Cervera acabada la guerra, i que no deixa de conferir, vista
globalment la trajectòria de Domènec Puigredon, certa paradoxalitat
—política, ideològica— a la brutal sentència que li és dictada.

Passem ara, per acabar amb aquest marc introductori, a comen-
tar breument algunes de les claus de la sociologia política i electoral
de la Cervera de la Restauració que tenen conseqüències durant la
Segona República, i que són rellevants per entendre la peripècia po-
lítica de Puigredon. La conformació de la societat cerverina durant
els anys de la monarquia parlamentària de la Restauració, si bé
presenta una certa complexitat, una certa diferenciació, serva també
una important polarització en la qual destaca l'escàs pes global que

hi té la petita burgesia més urbana i moderna. Precisem breument alguns trets d'aquesta Cervera. En primer terme, hi és destacable la important presència del clergat que Jordi Soldevila xifra en el 4,8% de la població activa el 1910 amb un total de 235 religiosos: els missioners claretians, la comunitat religiosa més important, té el 1897 450 membres i el juliol de 1936, quan són víctimes d'una immolació massiva, 116; i hi és remarcable així mateix la presència declinant, ans significativa, d'exponents de la vella classe nobiliària (els Nuix, Dalmasses, Pedrolo, etc.). En segon lloc, cal subratllar l'important assentament que hi ha a Cervera de juristes (advocats, procuradors, notaris, etc.) com a conseqüència de la seva condició de cap d'un ampli partit judicial a la plana lleidatana, i doncs, de seu de jutjat de primera instància, de registre de la propietat i de cap de districte electoral. En tercer lloc, cal fer esment del pes significatiu que assoleix a Cervera la classe de propietaris rústics, que promou iniciatives com la Cambra Agrícola o el Sindicat de Cervera, que mantenen en exclusiva majoritàriament l'activitat agrària i que esdevenen en un marc com la Segarra un grup especialment conservador. Destaca, així mateix, en la Cervera d'aquestes dècades, la presència d'una nombrosa classe de jornalers agraris i obrers, amb preeminència, si més no fins a la primera dècada del segle xx, dels primers, com posen de manifest la vaga i altres protestes de 1905 coincidint amb una conjuntura de severa crisi agrària (conseqüències de la devastació de les vinyes per la fil·loxera que comencen a evidenciar-se a partir del 1894 segons escriu en un informe sanitari d'aquest mateix any el farmacèutic republicà possibilista Ramon Ubach: sobreproducció agrària, forta sequera de 1905, etc.). I finalment, voldríem remarcar el desenvolupament significatiu que, a la ciutat, a partir d'entrats els anys deu (inauguració de la carretera d'Agramunt que situa Cervera en una cruïlla important de les comunicacions entre Barcelona i la muntanya de Lleida, certa recuperació agrícola al voltant del cereal, Sindicat de Cervera...) viu la classe burgesa, amb un predomini de la burgesia dedicada a activitats industrials i mercantils relacionades amb el primer sector.

Les característiques ara referides no són banals segurament quant a aquestes dinàmiques polítiques de la Cervera de la Restauració: a) la forta incidència —significativa en qualsevol cas durant tota la Restauració i fins a la Segona República— del carlocatolicisme, i en particular del carlisme, en la vida política, religiosa, educativa i social en general d'aquest període. Es quelcom, pel que fa al camp estrictament polític, palès en el fet que entre el 1904 i el 1913, el camp polític catòlic —amb clara hegemonia carlina— esdevé el pol dominant de la dreta ceriverina, que agrupa els conservadors dinàstics, i que obté una

representació similar o àdhuc superior a la dels republicans, en un context —iniciat amb el canvi del segle XIX al XX— de fort desgast de les forces dinàstiques que resten ja bàsicament supeditades a carlocatòlics (conservadors) i republicans (liberals), i patent així mateix en el fet que són carlocatòlics, i sobretot tradicionalistes, els qui dominen la influent Joventut Catòlica i el seu òrgan *Patria*, i la ultraconservadora Junta de Defensa Social. Més enllà del fonamentalment polític, és indicatiu el fort ascendent que els carlins tenen sobre la Cambra Agrícola, o el remarcat per Soldevila en el sentit que són una desena els periòdics situats en l'òrbita catòlica que s'editen a Cervera entre la Restauració i la República, o que l'escolarització cerverina durant aquest període resta principalment en mans de l'Església. Val a dir que aquesta forta incidència i presència del catolicisme religiós i polític a la Cervera de les primeres dècades del nou-cents, que no pot deslligar-se —per bé que no n'és ni de bon tros l'únic factor explicatiu— de l'apuntada densitat clerical de la ciutat, és quelcom que es retrolimenta reactivament amb l'important anticlericalisme republicà; b) l'important desenvolupament que experimenten a Cervera, sobretot durant la primera meitat de la Restauració, els partits i les faccions dinàstics, una circumstància en què no hi són alienes la condició de la població de cap de districte i el veïnatge o l'afinitat que hi tenen els seus principals líders conservadors i liberals: B. Foix (conservador), A. Xuclà (liberal) i J. Matheu (liberal); c) la important recomposició i el creixement que viu el republicanisme cerverí a partir de l'última dècada del dinou i sobretot d'ençà dels primers anys del nou segle, amb una composició interna ben contrastada (exponents del vell patriciat burgès progressista com el venerable advocat Agustí Trilla, federal i catalanista, fill del notari cerverí Lluís Trilla i Llobet, que capdavantaja l'expulsió de les hosts carlines el 16 de febrer, o Marià Vidal, beneficiaris de béns desvinculats a l'Església com la família Trilla, professionals joves amb antecedents conspicus en el liberalisme dinàstic com Domènec Puigredon, petits industrials com Joan Aymerich, jornalers com Pau Vidal, etc.), i que porta els republicans a agrupar els liberals dinàstics i a ser el grup hegemònic en regidors a la paeria cerverina des del maig de 1909 a la darrereria del 1913 i a detentar-hi l'alcaldia des de l'abril de 1910 fins a les acaballes de l'any tretze; d) quant a la política municipal, la condició de republicans i carlointegrates, a esquerra i dreta, de factors principals de l'erosió i substitució dels elements dinàstics a l'ajuntament de Cervera a partir dels primers anys del segle XX, coprotagonisme comú en altres municipis importants de la demarcació lleidatana o pròxims a la seva capital, i que fa palesa per contra l'escassíssima incidència que tenen en aquest procés els catalanistes, prou inferior a la que tenen, amb tot, a Tàrrrega, i que contrasta amb la comesa principal

que juguen en aquest sentit en la vida de tantes localitats importants de la Catalunya Vella on l'arrelament general del catalanisme és molt major; i e) la conversió, a partir de la dictadura de Primo de Rivera, en força emergent i després hegemònica, d'un catalanisme burgès afí a la Lliga que incorpora part de la tradició carlocatòlica i que acaba subordinant-la; es tracta d'un procés propiciat per l'ensulsiada definitiva de "la vella política", pel desenvolupament material en general i burgès més en concret de la ciutat a partir dels anys deu i que persisteix globalment fins als trenta, per un canvi generacional en l'elit cerverina, i en un terreny més puntual, per la fundació del Casal Cerverí i del Casal Català.

Fet aquest marc introductori, no volem acabar sense recomanar expressament el llibre de Jordi Soldevila. No debades és un estudi ben plantejat atesos els dos objectius que es proposa: una biografia política de Domènec Puigredon i un estudi en paral·lel del republicanisme cerverí de la segona meitat de la Restauració i de la Segona República. És, a més, un estudi prou ben sistematitzat, ben endreçat. I és una recerca molt treballada —és aquest un aspecte que s'infereix a bastament d'antuvi—, una obra molt documentada, prolixament assistida en termes documentals.

Val a dir que el treball de Soldevila que hem tingut el goig de presentar esdevindrà a partir de la seva imminent publicació, una obra imprescindible per a aquells estudis sobre el republicanisme català i espanyol de caràcter més general, i així mateix per a aquelles recerques que maldin per aprofundir en la dinàmica sociopolítica de la Restauració a les comarques lleidatanes i en el conjunt del territori català.

Joaquim CAPDEVILA I CAPDEVILA
Universitat de Lleida
Juliol de 2010

Agraïments

Aquest llibre té l'origen en l'interès pel republicanisme, l'obrerisme i el catalanisme de l'autor. Tanmateix, hi ha dues persones que en són els autèntics impulsors i que mereixen esment; en primer lloc, Jordi Oliva, bon historiador i gran persona, interessat a aclarir un bocí de la nostra història que encara ara ens marca. I, en segon lloc, Juli Lago, regidor de la Paeria de Cervera i conseller comarcal, la seua sensibilitat envers aquesta qüestió ha fet realitat aquest llibre. Els qui han cregut també en l'autor i que d'una manera menys directa han ajudat a tirar-lo endavant, la Fundació Irla, el Memorial Democràtic i el Consell Comarcal de la Segarra.

En la tasca de recerca que hi ha darrere vam disposar de l'amabilitat i la paciència de les arxiveres de l'Arxiu Comarcal de la Segarra, Dolors Montagut i Gemma Pich. Tampoc no podem oblidar l'altruisme del registrador de la propietat de Cervera, Miquel Puig, la col·laboració del qual ens va ajudar a aclarir alguns aspectes de la vida personal de Domènec Puigredon. En el mateix pla hi trobem Ramon M. Xuclà, que ens va indicar alguns arxius que podien complementar la investigació. També el notari cerverí Rafael Corral ens facilità informació útil per a complementar aquest treball.

Entre els historiadors que mereixen esment aquí hi ha el mateix Jordi Oliva, Quim Capdevila, Jaume Barrull o Conxita Mir. Les converses tingudes amb ells han ajudat a avançar l'obra i a millorar-la.

Finalment, em veig amb l'obligació de no oblidar l'àmbit més íntim. Aquesta obra no hauria estat possible sense el suport incondicional i sense preu de la Marta. Els patiments, les hores invertides i la paciència no es paguen amb les línies que aquí dedico a agrair-li la seua comprensió i esforç. Espero poder-li-ho recompensar algun dia. També als meus pares que sempre pateixen sense fer-ho explícit, però que sé que em donen tot el seu suport per anar en la direcció volguda.

Introducció

A finals de 2008, l'historiador segarrenc Jordi Oliva em proposava escriure una biografia sobre Domènec Puigredon. En aquell moment, la major part de les meues investigacions al voltant del republicanisme havien arribat fins a l'any 1923. Jo tenia algunes referències recollides sobre Domènec Puigredon, sabia d'ell que era un líder republicà de la segona part de la Restauració a la Segarra, però en desconeixia la trajectòria posterior. Jordi Oliva va anar directe al final de la història i em va traslladar a un fatídic 28 de juliol de 1939. De cop em va fer un salt el cor, com si Domènec Puigredon hagués estat afusellat aquella mateixa matinada. Desconeixia el final del veterà republicà, així que vaig decidir acceptar la seua oferta, que és el llibre que teniu ara a les mans.

La dificultat d'enfocar una biografia rau en la voluntat de posar la lupa més o menys a prop del biografat, i en aquest cas significava o enfocar-la com un judici a la persona, o aprofundir en el moviment republicà segarrenc en el qual va participar i que va donar arguments als seus assassins per portar-lo a la tàpia del cementiri de Lleida el 1939. Finalment, vaig decidir-me per la segona opció. No podia comprendre les causes de la seua mort sense entendre la seua actuació i la del conjunt del moviment polític que ell mateix empenyia a Cervera i a la Segarra.

Aquest llibre intenta donar respostes a una vida entregada al republicanisme i a la millora d'unes condicions de vida dels habitants de la Segarra de principis del segle xx. Per tant, més enllà d'una biografia també vol ser la història del republicanisme segarrenc i cerverí, o almenys amb aquesta perspectiva ha de ser llegit.

L'obra parteix d'un problema força important de caràcter bibliogràfic. La comarca de la Segarra té grans historiadors medievalistes, però pocs de contemporanis, entre els quals cal esmentar, especialment, Josep M. Ramon i Jordi Oliva. Això significa que el llibre s'ha sostingut a partir de la poca bibliografia existent i ens ha obligat a fer alguna

cosa més que una biografia o història del republicanisme, i hem hagut d'historiar el període que va des de la Restauració fins a la Guerra Civil Espanyola. Evidentment, i per una qüestió d'espai i de falta de protagonisme del biografat, hi ha episodis que no estan detallats, com és el cas del desenvolupament de la Guerra Civil. Esperem que ben aviat les obres referides a aquest període i de caràcter general aflorin a la comarca, com ja ho han fet a la capital veïna, Tàrraga.

En aquesta línia, voldria fer avinent que l'obra té tres autors de referència, Conxita Mir, Jaume Barrull i Joaquim Capdevila. Tots tres són bons investigadors de la història a les comarques de Ponent, amb obres d'obligada lectura i consulta per a qualsevol treball d'aquesta època. Esperem algun dia arribar a la seua alçada.

La manca bibliogràfica ha estat acompanyada per la manca de documentació que faci referència directa al personatge. La premsa ens ha aportat bona part del contingut, encara que cal afegir que no ens ha estat possible discernir quins articles de la premsa són de Puigredon i quins no, ja que la major part dels articles de la premsa cerverina no van signats. A més a més, l'arxiu particular de l'advocat va desaparèixer o, com ens han comentat, va ser cremat al mig del carrer Major de Cervera.

L'itinerari arxivístic ens ha dut a realitzar una tasca intensa a l'Arxiu Comarcal de la Segarra, principal arxiu de què s'ha alimentat aquesta investigació. Hem estat també als arxius de Lleida, la Paeria, l'Arxiu Provincial, el de la Diputació i l'hemeroteca de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Hem visitat arxius més petits com el municipal d'Artesa de Segre, el Registre de la Propietat de Cervera, la Notaria de Cervera o el Col·legi d'Advocats de Lleida. A Barcelona, la consulta d'arxius també ha estat important: l'Arxiu Nacional a Sant Cugat, l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer, el de la Universitat de Barcelona, el municipal de la ciutat, la Biblioteca de Catalunya o la Biblioteca Arús. Fora de Catalunya hem visitat l'Archivo Nacional de Madrid, el de la Guerra Civil de Salamanca i disposem de documentació del Militar d'Àvila. Com heu pogut comprovar, la llista és llarga.

D'altra banda, l'obra que teniu a les mans no pretén ser una hagiografia del personatge, ni una obra dramàtica, sinó una anàlisi del personatge, del moviment republicà i del context local i comarcal en què li va tocar viure. Potser li hauran mancat referències històriques generals, però pensem que aquest no era l'objectiu del llibre. En canvi, sí que és un objectiu d'aquesta investigació ser útil per a altres estudis i estudiosos d'aquest període a la Segarra. Quan acabeu la lectura feu-ne una valoració.

El fil conductor d'aquest llibre és l'ajuntament de Cervera des de 1875 a 1939. Anireu llegint a les successives pàgines del llibre les

freqüents referències a la composició del consistori. Aquesta és la informació contínua, regular i amb el nexa més proper al tema estudiat que hem trobat, per aquest motiu li hem donat la funció d'eix central i l'anireu trobant contínuament.

A més a més, el llibre també vol fer llum sobre un moviment que sovint s'ha considerat exclusivament propi de zones urbanes properes a Barcelona o Lleida. Lluny dels tòpics d'un camp català conservador, tradicional o d'una Segarra oposada a la modernitat i a les millores socials, aquesta obra vol reivindicar l'existència d'uns nuclis socials i polítics modernitzadors, que cercaven una millora social i econòmica, una major democràcia i llibertat fora de les grans urbs. A poc a poc, apareixen historiadors que posen de manifest l'altra Catalunya de comarques, una Catalunya que també lluita i es rebel·la, una Catalunya amb un projecte modernitzador i des de la base.

Capítol 1

Domènec Puigredon i Borruix: l'home

ANTECEDENTS FAMILIARS

Domènec Puigredon va néixer a Artesa de Segre a les cinc de la matinada del 24 de desembre de 1874 i va ser batejat el dia 25 de setembre pel capellà de l'església de Santa Maria d'Artesa de Segre amb el nom de Domènec Josep.¹ Els padrins de bateig van ser Domènec Porta d'Alentorn i Teresa Nogués, l'àvia. Per la prompta mort del seu pare es va traslladar a viure amb la seua mare a Cervera, d'on ella era originària.

El seu pare, Antoni Puigredon i Solé, va néixer el 1847 a Artesa de Segre, fill de Jaume Puigredon i Cabeceran i de Margarita Solé i Estany, residents també a Artesa de Segre. Aquest matrimoni tingué quatre fills, dels quals el primogènit era Antoni Puigredon, el seguien Jaume, Rosa i Josefa. Margarita Solé, natural d'Artesa de Segre,² va morir l'agost de 1871. Havia testat davant del capellà d'Artesa deixant usufructuari dels seus béns el seu marit i a favor del primogènit, Antoni Puigredon. Per la seua banda, Jaume Puigredon i Cabeceran va néixer el 1809 a Alentorn³ i va morir el 22 d'octubre de 1873 a Artesa de Segre.⁴ Antoni Puigredon, primogènit, va rebre l'herència.⁵

Carme Borruix i Nogués, la mare de Domènec Puigredon, va néixer el 1849 a Cervera. Era filla de Josep Borruix i Teixidó i Teresa Nogués Utgés (Utches o Utjes), residents a Cervera. Josep Borruix era nascut a

1. AUB, Expedient de Domènec Puigredon i Borruix (1891-1900), 01 4487. L'arxiu universitari consta d'una certificació enviada pel capellà vicari de l'església d'Artesa de Segre, Josep Gasol. Aquest confirma la crema dels llibres del registre civil de naixements a causa de la darrera guerra civil (Tercera Guerra Carlina), tan sols resten els parroquials pertanyents al bisbat de Lleida i arxiprestat d'Ager. El naixement de Domènec Puigredon consta a la pàgina 66 del llibre de naixements de 1874.

2. Ídem.

3. Ídem.

4. ACSG, Protocols notariais, Trilla, Lluís, *Protocolo 1877*, Cervera; f. 689.

5. ACSG, Protocols notariais, Trilla, Lluís, *Protocolo 1873*, Cervera; f. 441.

Cervera el 1819 i va morir en aquesta mateixa ciutat el 16 de setembre de 1876. Teresa Nogués havia nascut a Castellfollit de Riubregós (actual Anoia, antiga Segarra) el 1825 i va morir a Cervera el 19 de gener de 1899. La parella havia mantingut vius el 1876 quatre fills: Carme, Isabel, Ramon Maria i Mariana. Sabem que Isabel Borruix es va casar amb Josep Torné⁶ i que, juntament amb Carme, eren les dues filles grans del matrimoni. Ramon Maria i Mariana tenien catorze i dotze anys quan va morir Josep Borruix, el pare.

Antoni Puigredon i Solé i Carme Borruix i Nogués van casar-se el 20 de novembre de 1872.⁷ Van redactar els seus capítols matrimonials poc més d'un any més tard, el 17 de desembre de 1873, a Cervera, després de la mort del pare d'Antoni, Jaume Puigredon. En aquests capítols Carme i Antoni testaren a favor del seu fill, Antoni Puigredon i Borruix. Era el germà gran de Domènec Puigredon que va morir en edat infantil. Al cap d'un any, el matrimoni es refeia i tenia el segon fill, Domènec, nascut el 1874.

La família Puigredon Borruix residí a Artesa de Segre des de les núpcies el 1872 i fins la mort del pare, Antoni Puigredon, el 27 d'agost de 1876.⁸ La casa familiar era al carrer Sant Joan número 15 d'Artesa, on donava la façana, veïna per ponent amb la casa de Josep Duran, per llevar amb la de Pere Bertran i per la part de darrere amb la canyada.⁹

El matrimoni va estar unit gairebé durant quatre anys fins que la mort del pare els va separar. El 19 de juliol de 1876, Antoni Puigredon explicava que tornava de visitar-se del metge "*de la Villa de Tarrega donde ha pasado para consultar acerca el delicado estado de su salud*".¹⁰ Durant les setmanes de convalescència que el van dur a la mort, Antoni Puigredon va estar-se a casa de Josep Borruix, on finalment va morir. La mort li arribà en plena joventut, als vint-i-set anys.¹¹

A més, a la mort del pare de Domènec s'hi afegí la de l'avi, Josep Borruix, dues setmanes més tard, arran d'una malaltia.¹² A partir de llavors, Carme Borruix i Domènec Puigredon ja no tornarien a Artesa de Segre, fixarien la seua residència a Cervera a la casa dels Borruix-Nogués del carrer Santa Anna.¹³ Compartirien residència amb Teresa

6. ACSG, Protocols notarial, Elias, Joan, *Protocolo 1873*, Cervera; f. 372.

7. ACSG, Protocols notarial, Trilla, Lluís, *Protocolo 1873*, Cervera; f. 483.

8. ACSG, Protocols notarial, Trilla, Lluís, *Protocolo 1877*, Cervera; f. 689.

9. ACSG, Protocols notarial, Trilla, Lluís, *Protocolo 1873*, Cervera; f. 442.

10. ACSG, Fons Notarial, Elias, Joan, *Protocolo 1876*, Cervera; f. 337.

11. ACSG, Protocols notarial, Trilla, Lluís, *Protocolo 1877*, Cervera; f. 689.

12. ACSG, Fons Notarial, Elias, Joan, *Protocolo 1876*, Cervera; f. 371.

13. ACSG, Fons Notarial, Elias, Joan, *Protocolo 1876*, Cervera; f. 337.

Nogués, l'àvia de Domènec Puigredon, i els oncles, Ramon Maria i Mariana Borruix.

L'estada a casa dels avis va durar poc més d'un any. Quan es va complir l'any de dol, Carme Borruix es va casar en segones núpcies amb Enric Canalda i Bargués. Precisament, Enric Canalda havia estat un dels testimonis del testament i darreres voluntats d'Antoni Puigredon i Solé a petició seua, cosa que ens fa suposar una certa relació prèvia amb el difunt.¹⁴

Enric Canalda i Bargués era nascut a Cervera el 1847, fill de Joaquim Canalda i Bonifaci, propietari del segon pis del carrer Major número 83 (actual número 73). Enric Canalda tenia quatre germans: Dolors, Joaquim, Lluís i Manel. Tots ells eren residents en aquest pis. Joaquim Canalda va morir a Cervera el 17 d'agost de 1876.¹⁵

Enric Canalda i Carme Borruix es casaren al desembre de 1877. Segons el padró de 1889, en aquesta data havien fixat la seua residència a la casa dels Canalda, al carrer Major número 83 de Cervera. A la casa, a més d'Enric i Carme, hi residien el petit Domènec Puigredon i Manel Canalda i Bargués, germà d'Enric Canalda.¹⁶ Precisament, el pis va ser comprat per Enric Canalda als seus germans els anys 1888 i 1891.¹⁷ Les dades del padró de 1897 indiquen que Manel Canalda ja no residia a la casa, encara que sí que apareix en el padró de 1892, tot i que s'havia venut la seua part de la casa.¹⁸

El matrimoni Canalda Borruix va tenir un fill un any després de casats. Guillem Canalda Borruix era el segon fill de Carme Borruix, nascut el 1878 a Cervera, germà uterí de Domènec Puigredon i únic fill d'Enric Canalda. El 1889, la família va ampliar la casa comprant les golfes, el primer pis i els baixos de la casa 83 del carrer Major, on residia. La compra es féu en nom de Carme Borruix i Enric Canalda.¹⁹

El matrimoni va restar unit fins a la mort d'Enric Canalda el 29 d'octubre de 1896, Guillem Canalda i Domènec Puigredon perderen el pare i padrastre, respectivament, constant encara com a estudiants.²⁰ Carme Borruix es faria càrrec d'ells sola, i ja no es tornaria a casar.

14. Ídem, f. 338 r: "*Enrique Canalda y Bagues Secretario del Ayuntamiento de esta Ciudad y D. Tomas Lozano de mero, capitán de Estado mayor de plaza y primer Ayudante de la misma Ciudad, de la que los dos son vecinos testigos rogados por el testador.*"

15. Registre de la Propietat de Cervera, Finca registral número 539, Cervera.

16. ACSG, Fons Ajuntament de Cervera, Sèrie padrons, plec *Padró d'habitants (1889)*, Top. 2771.

17. Registre de la Propietat de Cervera, Finca registral número 539, Cervera.

18. ACSG, Fons Ajuntament de Cervera, Secció Hisenda, Sèrie cèdules personals (1883/1900, 1865-1884, 1873), plecs *Padró d'habitants (1892-1893 i 1897-1898)*, Top. 2305.

19. Registre de la Propietat de Cervera, Finca registral número 539, Cervera.

20. ACSG, Fons Ajuntament de Cervera, Secció Hisenda, Sèrie cèdules personals (1883/1900, 1865-1884, 1873), *Cédulas personales (1898-1899)*, Top. 2305.

Domènec Puigredon i Borruix encarrilava els seus estudis de dret durant els darrers anys de la dècada dels noranta del segle XIX. El 1901, amb vint-i-sis anys, ja consta com a advocat resident a Cervera.²¹ En el tombant de segle Guillem Canalda desapareix de les cèdules del padró. Segurament es traslladà a Barcelona, on el trobarem més endavant. Domènec Puigredon, solter, residí amb la seua mare, Carme Borruix, fins a la mort d'aquesta, el 2 de desembre de 1919.²² Guillem Canalda heretà el segon pis del número 83 del carrer Major, del qual en seria usufructuari Domènec Puigredon fins a la seua mort. Els baixos, el primer pis i les golfes, compra conjunta del matrimoni Canalda Borruix, els va heretar Domènec Puigredon.²³

Fins al 1924, Domènec Puigredon va viure sol a la casa del carrer Major. A partir d'aquesta data, el trobem als registres casat amb Elvira Pont Traveria, nascuda a Verdú el 1880 i de quaranta-tres anys, segons el padró.²⁴ El matrimoni no tingué descendència. El 1928, Elvira Pont va morir i Domènec Puigredon ja no es va tornar a casar. Poc temps més tard, el 1930, Puigredon compartia casa amb una serventa, Maria Sans Bell-lloch, de trenta-vuit anys i veïna de Torregrossa. Maria Sans treballà en el servei domèstic fins a la mort de Domènec Puigredon, durant tots els anys trenta.

Per la seua banda, Guillem Canalda Borruix es va casar a Barcelona i va tenir una filla, Guillermina Canalda Solé. La filla va heretar el segon pis on residia Domènec Puigredon, després de la mort d'aquest. Guillermina Canalda Solé es va casar amb Leopold Godó Gabarró, (cunyats de Xavier Benguerel, l'autor d'*Els vençuts*). Guillermina Canalda va vendre el pis de Puigredon el 1958, i a partir d'aquest moment es perd la vinculació familiar amb aquest immoble.

Domènec Puigredon va quedar-se a Cervera després de l'entrada de les forces franquistes. Poques setmanes més tard, era detingut, empresonat i jutjat en un judici sumaríssim que el portà a Lleida davant d'un piquet d'execució el 28 de juliol de 1939. Domènec Puigredon va morir afusellat l'estiu de 1939.

ECONOMIA FAMILIAR

Domènec Puigredon i Borruix va néixer en una família acomodada de classe mitjana a l'inici del darrer quart del segle XIX. Tant la

21. ACSG, Fons Ajuntament de Cervera, Secció Hisenda – Fiscalitat, Sèrie Padró de Cèdules Personals (1894/1916), *Padró de Cèdules Personals (1901)*, Top. 3809.

22. *Nuevo Ambiente*, 21/12/1919, núm. 158, any VIII, p. 1 [esquela].

23. Registre de la Propietat de Cervera, Finca registral número 539, Cervera.

24. ACSG, Fons Ajuntament de Cervera, Secció Hisenda – Fiscalitat, Padró de cèdules personals 1917/1927, *Padró (1924-25)*, Top. 3810.

família Puigredon Solé com la família Borruix Nogués van aportar-li patrimoni.

L'avi patern, Jaume Puigredon i Cabeceran, era metge a Artesa de Segre i del matrimoni amb Margarita Solé i Estany en va restar una herència quantiosa en diverses terres i immobles. L'hereu, Antoni Puigredon i Solé, redactà davant de notari l'inventari de les possessions del matrimoni Puigredon Solé:

Quadre 1. *Possessions família Puigredon Solé*

<i>Finca\ Població</i>	<i>Artesa de Segre</i>	<i>Alentorn</i>	<i>Anya</i>	<i>Baldomà</i>	<i>Camarasa</i>	<i>Torre de Fluvià (Cubells)</i>	<i>Total</i>
Urbana	1	3					4 imm.
Campa de regadiu	2,11 jornals	1,07 jornals					3,18 jornals
Campa de secà	2,5 jornals				1,04 jornals		3,59 jornals
Campa i matolls	–	4,07 jornals					4,07 jornals
Vinya o olivera	6,14 jornals			5,19 jornals		2,04 jornals (olivera)	13,37 jornals
Vinya i bosc	17,03 jornals						17,03 jornals
Horta	2 porques						2 pórques
Bosc, matoll, inculta	8,02 jornals		5 jornals				13,02 jornals
Total	35,87 jornals i 1 immoble	5,14 jornals 3 immobles	5 jornals	5,19 jornals	1,04 jornals	2,04 jornals	54,28 jornals 4 immobles

Font: elaboració pròpia.²⁵

Tal com observem al quadre, la família Puigredon Solé era propietària de quatre immobles, dues cases i dos corrals. Les cases es trobaven una al carrer Major número 16 d'Alentorn i l'altra al carrer Sant Joan número 15 d'Artesa de Segre; justament aquesta era la residència de la família. A més a més, tot i que no eren pagesos, Jaume Puigredon i Margarita Solé eren propietaris de gairebé 55 jornals de terra, majoritàriament vinya i bosc, en una època en què la vinya estava en ple auge, en el període previ a la fil·loxera.

25. ACSG, Protocols notarials, Trilla, Lluís, *Protocolo 1873*, Cervera; f. 441-448.